

“İki Kültür”de Zenginler Ve Yoksullar

The Rich and the Poor in the “Two Cultures”

E. Zeynep GÜLER*

Özet

C.P.Snow 1959 yılında Rede Konferansları bünyesinde “İki Kültür” başlıklı bir sunuş yaptı. Bu sunuşta edebi entelektüellerle bilim insanları - kastedilen doğa bilimcilerdir- arasındaki ayrımı anlatmak amacıyla “iki kültür” kavramını bilim dünyasında tartışmaya açıldı. C.P.Snow sunuşunda beşeri bilimler/sosyal bilimler ve doğa bilimleri alanlarında çalışan araştırmacıların çalışma biçimi ve konularının ortaklaşması/ayrılması meselesini geniş bir çerçevede ele aldı. “İki Kültür” kitabının IV. bölümü “zenginler ve yoksullar” başlığını taşıyor. Bu çalışmada iki kültür çalışmasında ele alındığı şekliyle 1950’li yılların sonunda dünya üzerinde zenginler ve yoksullar bölünmesine, bunun nedenlerine ve ortadan kaldırma amacıyla yapılması gerekenlere ilişkin C.P.Snow’un değerlendirmeleri eleştirel bir gözle ele alınıyor. Aynı zamanda bu konuya ilişkin 19.yüzyıldan günümüze uzanan bir tarihsel çerçevede zenginlik ve yoksulluk meselesinin nasıl ele alındığı, bu konuya ilişkin ne tür kavramsal çerçeveler ve çözüm yolları üretildiği inceleniyor.

Anahtar kelimeler: İki kültür, zenginler ve yoksullar, gelişme ve azgelişme, ilerleme, Soğuk Savaş

Abstract

C.P.Snow made a speech called “Two Cultures” in the Rede Lectures series in 1959. In this conference, he made a distinction between sciences –he implied natural sciences- and literary intellectuals and called this split as “Two Cultures”; opening this concept to a wider discussion in the scientific circles. In the speech, C.P.Snow dealt with the problem of similarity/distinction in methodology and subjects of humanities/social sciences and natural sciences both in method and subjects in a wide perspective. The IVth chapter of “Two Cultures” is entitled “the rich and the poor”. In this study, the C.P.Snow’s conception and proposals about the division between the rich and the poor at the end of 1950s, and the about the reasons of and the ways to overcome the problem are discussed from a critical point of view. It is also intended to observe the way in which the subject of richness and poverty is dealt with and what conceptual framework and solutions have been produced from a historical perspective from the 19th century then on.

Keywords: Two cultures, the rich and the poor, development and underdevelopment, progress, Cold War

Giriş

C.P.Snow’un Rede Konferansları bünyesinde verdiği ünlü ve çok tartışılmış “İki Kültür” konferansının IV. bölümü “zenginler ve yoksullar” başlığını taşıyor. C.P.Snow’un bilim alanına kattığı, edebi entelektüellerle bilim insanları - kastedilen doğa bilimcilerdir- arasındaki ayrımı “iki kültür” kavramı çerçevesinde tartıştığı bu ünlü konferans beşeri bilimler/sosyal bilimler ve doğa bilimleri alanlarında çalışan araştırmacıların çalışma biçimi ve konularının ortaklaşması/ayrılması meselesini geniş bir çerçevede ele alıyordu (Snow, 2010). Aslında çalışmanın bütününde iki kültürün bir tarafı olarak sosyal bilimlerden değil, edebi entelektüellerden söz edilmekte, onlarla bilim çevreleri arasındaki fark tartışılmakta. Yazarın yaklaşımı bilimden, bilimcilerden yana olmayı tüm metin boyunca sürdürüyor: C.P.Snow’a göre “Şüphesiz esasen edebi bir nitelik sergileyen geleneksel kültür, gücü hızla tükenen bir devlet gibi davranıyor –sallantıdaki itibarı sayesinde ayakta duruyor.” Aynı zamanda C.P.Snow’a göre bilim adamları edebi entelektüellerden ahlaken daha sağlıklı: “bilimsel

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, zeynep.guler@gmail.com

kültürün tınısı her zaman heteroseksüeldir. ‘Edebi kültürün tersine’ kaçmaya, kıvırtmaya rastlanmaz burada” (Snow, Ekim 1956, akt.Collini, “Önsöz”, age. içinde).

C.P.Snow’a göre kültürler arasındaki bölünme ileri sanayi toplumunun bünyesi gereği meydana gelen bir sorundur. Ancak bu bölünmeyi modern dünya sisteminin başlangıcına kadar geriye götüren yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşıma göre modern dünya sisteminin başlangıcından, yani yaklaşık olarak 16.yüzyıldan bu yana bilim kültürünün yaşantımızdaki önemi giderek arttı. Fransız devrimi ve 19.yüzyıldan itibaren beşeri kültür bilim kültürüne karşı bir pozisyon oluşturdu. Bunu zaman zaman romantizm ve kimi zaman da muhafazakârlık çerçevesinde inceliyoruz. Modern dünyanın yarattığı bir fikir olarak “Bilgi yapıları içinde iki kültür vardır demek, kullandıkları ve kullanmanın yararlı ve/veya doğru olduğuna inandıkları epistemolojik önkabuller açısından araştırmacılar iki farklı, hatta karşıt grupta toplanma eğilimi içindedirler demektir” (Lee-Wallerstein, 2007, s. 9-10 ve 263).

Sorun iki kültürün birbirini anlamaması meselesi olarak özetlenebilir. Snow araştırmacıların birbirini anlamakta güçlük çekmesinin tehlikeli ve toplumsal açıdan bir kayıp olduğuna inanır. Bu kültürlerden biri bilim kültürü olarak anılır. Diğeri ise edebi, felsefi, beşeri kültür olarak adlandırılan daha karmaşık bir öbek oluşturur. Günümüzde var olan bilim alanları, disiplinler görece yeni sayılır: örneğin 1500’lerde yoktur, 1800’lerde tam olarak var sayılmaz; daha çok 19.yüzyılda yaratılmışlardır (Lee-Wallerstein, age., s. 11-12).

Yazarın 1959’da sunduğu “İki Kültür ve Bilimsel Devrim” başlıklı çalışmasında önemli bölümlerden biri olan “zenginler ve yoksullar” başlığını taşır. Burada zenginlik ve yoksulluk meselesi dönemin “modernleşme” paradigması açısından ele alınıyor. Bu iki kesimin birbirinden uzaklığı, aradaki farklar vurgulanırken bu uzaklık, aşılması gereken bir sorun olarak görülüyor. C.P.Snow sorun olarak algıladığı ve metinde tartıştığı zenginlik/yoksulluk meselesinin aşılmasına dair kimi tezler ileri sürüyor.

Bu yazıda hem C.P.Snow’un 1950’li yılların sonlarında gelişme, modernleşme, eşitlik gibi sosyal bilimlerin temel sorunları arasında yer alan konuları nasıl ele aldığını, “modernleşme” paradigmasının o yıllarda ele alınış biçiminin eleştirisini yapmayı hedefliyorum. Daha sonraki on yıllarda, örneğin 1960 ve 1970’lerin başlarında gelişme ve modernleşme meselesi “azgelişmişliğin gelişmesi” ve dünya sistemi yaklaşımlarıyla köklü biçimde eleştirildi. Bir sonraki on yılda, 1980’lerde ise post-modernizmin eleştirilerine kulak verdik. 1990’lar sonrasında bu eleştirilere “küreselleşme” tartışmaları ile yeni tonlar, yeni siyasal kurgular eklendi.

Karşılaştırmalı ve tarihsel bir perspektifle yerel, bölgesel, ulusal ve küresel bağlamda gelişme ve azgelişme, eşitsizlik, zenginlik ve yoksulluk sorunlarını yeniden ele almanın hem sosyal bilimler ve hem de uygulamalı bilimler ve temel bilimler açısından yararlı olacağı kanısındayım.

Yukarıda sözünü ettiğim bu kavramları ve tartışmaları ayrıntılı olarak ele almak yerine, dönemselsel ve teorik yönlerini değinmek niyetindeyim. Bir yandan da sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri açısından, gelişme ekonomisi, toplumbilim, siyaset bilimi gibi alanlardan gelişme-azgelişme, modernleşme, zenginlik ve yoksulluk meselesine nasıl yaklaşıldığını tartışmak istiyorum. Bu konu “iki kültür” ile yalnızca metnin bir bölümü açısından bağlantılı değil. Bilimlerin gelişmesi, mühendislik, teorik ve uygulamalı bilimler vb. açılardan da yürütülen tartışmaların yalnızca teorik ve akademik yazın açısından değil, popüler tartışmalar açısından da yukarıda çizdiğim çerçeve içinde ele alınabileceğini düşünüyorum.

“İki Kültür”de Zenginler ve yoksullar

1959 yılında C.P.Snow tarafından verilen Rede Konferansı’nın IV. bölümü Zenginler ve Yoksullar başlığını taşıyor. Bu bölüm metnin diğer bölümleri ile bir ölçüde farklılık içeren

ve gelişme/azgelişme literatürü açısından ilginç ve önemli tezler içeriyor. Bu nedenle 1950'lerin sonunda sunulmuş bu metinde zenginlik/yoksulluk meselesinin nasıl ele alındığını tartışmak istiyorum. Yazar C.P.Snow, ülkesi İngiltere'nin durumunu Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyetler Birliği (SB) ve Avrupa'nın diğer ülkeleriyle karşılaştırırken kendi ülkesine bir görelî öncülük rolü atfediyor: diğerlerinin kendi ülkesinden örnek alarak, tecrübelerden yararlanarak davrandıklarını, bunun da bir avantaj oluşturduğunu söylüyor; aslında eşitsiz gelişme'den söz ediyor, ama bu kavramı kullanmıyor.

Metnin konuyu ele alışındaki asıl sorunu burada değil; C.P.Snow sunuşunda sanayileşmiş ülkelerdeki insanlar zenginleşirken, sanayileşmemiş ülkelerdekilerin en iyi durumda yerlerinde saymaları, ikisi arasındaki mesafenin giderek açılmasında görüyor. Zenginler ABD, İngiliz Uluslar Topluluğu'nun beyaz ülkeleri, Büyük Britanya, Avrupa'nın büyük kısmı ve SB'de var. Yoksullarsa geri kalan bütün ülkeler. Burada yazarın gelişmiş "modern" dünya ile azgelişmiş diğer bölgeler arasında bir ayrım yaptığını söyleyebiliriz. Gelişmişler daha iyi yer, daha az çalışırken diğerlerinde yaşam beklentisi düşük, ortalama ömür neredeyse gelişmişlerin yarısı kadar. Bir yaklaşım olarak yalnızca olgular, somut veriler düzeyinde bakıldığında, betimsel bir yaklaşım sergiliyor: olgular görülüyor, saptanıyor. Ancak bunun analiz edilmesinde, analitik düzeyde kavranmasında ve teorileştirilmesinde, çözüm önerilerinin geliştirilmesinde dönemin yaklaşımlarına uygun dikkat edilmesi, eleştirilmesi gereken yönler var.

C.P.Snow'a göre bu durum yoksulların da dikkatini çektiği için çok uzun sürmeyecek, 2000'e gelindiğinde diğer şeyler devam etse bile bu etmeyecek. Üstelik batı bu dönüşüme yardım etmek zorunda. Bu yüzyıla dek insanlık tarihinde toplumsal değişim hızı çok düşüktü, ama artık öyle değil. Yoksul ülkelerde insanlar artık uzun süreler, insan ömrünü aşacak sürelerde beklemek istemiyorlar. Değişim hızını yakalamanın mümkün olduğu çoktan görülmüştür C.P.Snow'a göre. Oysaki hem olgusal, siyasal ve hem de teorik düzeyde bakıldığında başka bakış açılarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Çünkü mesele farklı noktalarda olmak ve ortak bir hedefe doğru yürümek, bu yürüyüşteki hız meselesi değil. İleri süreceğimiz nokta bu bakış açısının birkaç şeyi birden görmüyor oluşudur.

Modernleşme paradigması ve azgelişmenin gelişmesi

C.P.Snow'un yaklaşımı azgelişmenin tarihsel gelişmesini, azgelişmişlikte gelişmişlerin tarihsel rolünü ve belki de daha da önemlisi gelişmişler içindeki zenginleri ve yoksulları görmüyor. Yani aslında gelişme ve zenginleşmenin toplumsal dinamiklere ve olgulara dayanan, mücadeleler içeren, sınıfsal, tarihsel maddeci ve diyalektik analizini yapmıyor. 1950'lerde böyle bir teorik çerçeve revaçta değil. Çünkü modernleşmenin bir başka büyük atılım dönemini oluşturuyor 1950'ler. Oysaki çok daha erken yazılarda kapitalist üretim tarzının bütün dünyaya yayılması ve böylece kapitalizmin tüm geri kalmış formasyonlara ulaşip bütün dünya üzerindeki üretici güçleri geliştirerek sanayileşmelerini ve ilerlemelerini sağlayacağına dair tezler dile getirilmiş, bunun özellikle 1870'lerden sonra daha da hızlı bir ivmeyle ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Artık ilişkiler daha farklı bir şekilde işlemektedir. Azgelişmişlik ne Batı kapitalizmiyle karşılaştırmalı olarak bir zamansal gecikme olarak açıklanabilmektedir, ne de kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygınlaşması geriden gelenleri aynı yola teşvik etmektedir. Daha sonraları yapısalcılar "azgelişmişliğin gelişmesi" olarak dile getireceği gibi, azgelişmişlik tersten, kapitalist gelişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sanki tarihsel ilerleme durmuş ve sanayi öncesi toplumlar sanayi toplumlarının hükmettiği bir dünya düzenine mevcut konumlarıyla eklenmişlerdir (Azgelişmişliğin gelişmesi düşüncesi için bkz. Frank, 1984, s. 99-108. Metnin Türkçe çevirisi için bkz. Frank, der. Aksoy, 1975, s. 103-119).

Bu yaklaşıma göre kendinden daha geri ilişkilerin egemen olduğu bir ülkeye giden sermaye orayı ancak kendi ihtiyaçları oranında ilerletir, bilinçli olarak bazı açılardan da görelî

olarak geri bırakır. Modernleşmeciler, sanayi devrimini yaşamakta geciken toplumların, Batılı kapitalist ülkelerin geçirdiği evrimi izleyerek, düz bir çizgi üzerinde gelişeceğini, giderek onlara daha çok benzeyeceğini ve yaklaşacağını ileri sürerler. Bu bakış açısı, tarihin, her tekil toplumda benzer bir doğrusal evrim şemasını izleyeceğini varsayar. Kapitalist dünya sistemi içinde uluslararası ilişkiler tüm uluslara yarar sağlayan uyumlu ilişkiler olarak resmedilir.

Her ne kadar C.P.Snow'un metninin istisnai, ilginç ve önemli farklılıklar içeren yönleri olsa da, genel çerçevesi 1950'lerin modernleşmeci paradigmasına denk düşmektedir. O yılların moda tarzıyla değişim hızı atom bombasının yapılma hızıyla ölçülür. Bir teknolojik buluş yapıldı mı, aynı hızla taklit ediliyor, başka yerlerde de yapılıyor, yapılabiliyor. Ama yoksulluk ve zenginlik farklı biçimlerde, farklı toplumsal ilişkiler içinde ortaya çıkıyor, farklı çelişkiler ve siyasal dinamikler oluşturuyor.

19.yüzyılda zenginler ve yoksullar

Ancak ne kadar yaygın ve etkili bir paradigma olursa olsun, zenginlik ve yoksulluğun böyle ele alınamayacağı, bunun bir maddi temeli olduğu, tarihsel örneklerde ve teorik yaklaşımlarda farklı biçimde eleştirel biçimde incelendiği bilinmelidir. Bu yaklaşım 1848 devrimleri öncesinde kalmış bir gelişmeciliğin, kapitalizmin geliştirici yönünün öne çıkarılmasına benzer. Eğer entelektüellerden söz edilecek olursa, C.P.Snow'a göre bilimsel kültür hariç tutulacak olursa, batılı entelektüellerin geri kalanı sanayi devrimini kabul etmemiş, daha da ötesi hiçbir zaman anlamak istememiş ya da anlayamamıştır. Sanayi devriminin insani sorunlarını dile getiren 19.yüzyıl edebi entelektüelleri "makine kırıcı" olarak adlandırılıyor. Bu anlamda C.P.Snow'un bilim alanında çalışanlar dışındaki batılı entelektüeller için ileri sürdüğü makine kırıcılık (Ludizm-Ludditeler) 19.yüzyılın bilimci, ilerlemeci ruh halinin dışında kalmışlardır. Aslında Snow'un yaklaşımı da Marx'ın erken dönem eserlerinde görülen tonlara ya da ütopyacı sosyalistlere yönelik eleştirilerine benzer biçimde bilimsellik vurgusu, eşit gelişme varsayımı içermektedir. Ancak bilindiği gibi Marx'ın 1848 devrimlerini izleyen dönemde kaleme aldığı olgun dönem eserleri toplumsal gelişme alanında siyasal mücadelelere, toplumsal sıçramalara ve eşitsiz gelişme varsayımına alan açacak şekilde olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan milliyetçi hareketlerin ve ulusal kurtuluş savaşlarının karmaşık ve melez ideolojik çerçevesini etkileyen en önemli düşünsel akım bu anlamıyla Marksizm olmuştur. Bu çerçevede Marksistlerin az gelişmişlik sorununa nasıl yaklaştığını incelemek gerekmektedir. Marksizm sanayi devrimi ve burjuva sınıfının yükselişinin, yeni emekçi sınıf olarak proletaryanın da hem olduğu, hem de yeni yeni kimlik kazanarak genişleyen siyasal haklar ve temsil alanında mücadelelere atıldığı bir dönemin önemli düşünsel akımlarından biridir. Marksizm feodal yapıya son veren tarihsel sıçramanın kalıcı bir dengeye kavuşmak yerine sonsuz bir hareket halinde devam edeceğini varsayar. Kapitalizm çağında bu harekete damga vuracak olan toplumsal enerji kaynağı işçi sınıfı olarak görülür. Tarihsel ilerlemenin devrimci öznesi işçi sınıfı kapitalizmle birlikte sahneye çıkar ve kapitalizmin gelişmesindeki her adım bu yeni devrimci sınıf açısından müdahaleye daha elverişli bir zemin oluşturur. Özetle gelişen sanayi, iktidarı alan burjuvazi, yerleşen kapitalist ilişkiler geleceğin işçi sınıfı iktidarını ve sosyalist-komünist toplumlarını haber vermektedir. Gerçekte sanayi devrimi ve sonrasında ortaya çıkan endüstri ilişkileri işçi sınıfını yoksullaştırır ve bu sınıf için bir sömürü cenderesi haline gelir. Ama bu yoksulluğun ardında, işçi sınıfının kendisini ve tüm insanlığı özgürleştirmesinin olanakları görülmektedir. Batı ülkelerinde böyle gelişmeler yaşanırken sanayi devrimiyle henüz tanışmamış, burjuva devrimlerini yaşamamış, yani Batı ile karşılaştırıldıklarında "geç kalmış" ya da bu süreçleri kendi içsel dinamikleri ile yaşamamış olan toplumlar için farklı perspektifler geliştirilmiştir.

Bu noktada Marksizmin, burjuva modernleşmeciliğiyle belli bir ortak paydaya sahip olduğu açıktır. Marksizme göre de, Batı Avrupa'nın içinden geçtiği yol, tüm insanlık için

tarihsel bir ilerlemedir ve aynı zamanda en uzak ve en gecikmiş toplumların bile yakın geleceğini temsil etmektedir. Batı modernist paradigmasıyla Marksistlerin ortaklığının bittiği yer, marksizme göre kapitalizmin (burjuva modern çağının) da geçici bir kategori olduğu görüşüdür. Modernleşmeci ekol sanayileşme ve ardından yaşanan gelişmelerin insanlığın ulaşabileceği en ileri, en uygar aşama olduğunu, bütün toplumların bu evreye ulaşmak için çaba harcaması gerektiğini, eğer kendileri başaramıyorlarsa, uygarlığın başkaları tarafından onlara götürülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla toplumların iç yapılarının, üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı gelişimin belli bir evrede dondurulup dondurulamayacağı son derece önemli bir felsefi ve metodolojik ayrımdır. Batı Avrupa'nın izlediği yolu tarihsel bir ilerleme sayan Marksistler, sömürgecilere karşı yerelci/gelenekçi tepkilere yakınlık duymadıklarını Hindistan, Çin ve Kuzey Afrika'yı tartıştıkları kimi değinmelerde açıkça ifade ederler (Marx, K., 1953, s. 301-333). Bu 19.yüzyılın ilk yarısında, burjuva devrimlerinin ilerici karakterinin etkisinin sürdüğü bir dönemde sömürgecilerin sömürge ülkelere, sömürü ve baskının yanı sıra, kendilerinin daha önce yaşadığı tarihsel ilerlemeyi de taşıyacakları umuduna dayanmaktadır.

Karl Marx ve Friedrich Engels'in daha ileri yıllardaki çalışmalarında ise, yer yer, doğrudan emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan bazı baskı biçimleri nedeniyle ezilen kesimler ile işçi sınıfının ilişkisine değinildiğine rastlanır. Marx, örneğin İrlanda sorununa ilişkin olarak İngiltere kapitalizminin bu komşu adayı da peşi sıra sanayileştireceğini ifade etmekle yetinmez ve işçi sınıfı ile genel olarak İrlanda halkı arasında kurulabilecek siyasal bağlar üzerinde bazı düşünceler de ileri sürer: "Bir başka halkı ezen bir halk özgür olamaz" deyişinin siyasal literatüre kazandırıldığı ve "İngiliz işçi sınıfının kurtuluşunun ön koşulu mevcut baskıcı birliğin, yani İrlanda'nın tabiyetinin, mümkünse, eşit ve özgür bir birliğe, ya da gerekiyorsa tam bir ayrılmaya dönüştürülmesi" tezi ile 20.yüzyıldaki "kendi kaderini tayin hakkı" yaklaşımının erken habercisi olan bu yazılarda, Marx ve Engels, geri İrlanda'daki toplumsal mücadelelerin, ileri İngiltere'deki emek-sermaye çelişkisine devrimci bir etki yapma potansiyelini tartışmaya açarlar (Marx, K., 1978, s. 186-187).

19.yüzyılın devamında ortaya çıkan ve insanlığı iki büyük dünya savaşına götüren gelişmelerin ortaya koyduğu gibi, kapitalizm böyle gelişmemektedir; tarihte bir daha böyle ilerlemeci bir rol oynamamıştır. Burada kritik nokta sınıflar mücadelesi ve siyasal mücadelenin kapitalizmi ilerici, geliştirici bir üretim biçimi olmaktan, sahip olduğu üretici güçleri geliştirici yönünü öne çıkartmaktan ve burjuvaziyi ilerici bir sınıf olarak görmekten uzaklaşmış olmasıdır. Marx ve Engels'in yaklaşımları bu değişimin görüldüğünü gösterir. Bu yüzden eşitsiz gelişme nosyonu onlar tarafından da bilinmektedir diyebiliriz. Siyaset düzeyinde devlet, devrim, proletarya diktatörlüğü gibi kavramlar 1848 devrimleri sonrasında, Fransa'nın ve Avrupa'nın geçirdiği deneyimler ışığında tartışılmıştır.

Marx'ın batı dışı toplumlara dair tezleri kapitalizmle tanışmanın onları da ilerleteceği, tüm dünyanın ortak bir zemine kavuşacağı, ancak buradaki eşitsizliklerin bu ülkelerdeki emekçileri isyana, sosyalizm mücadelesine kazandıracığı yönündedir. 1850'de Neue Rheinische Zeitung'da yazdığı yazıda Çin'den söz eder. Yazının eşitsiz mübadeleyi ele aldığı bölümünde İngiltere beş limanda ticaret yapma hakkını zorla ele geçirmiş, binlerce İngiliz ve Amerikan gemisi Çin'e gitmiş, ucuz İngiliz ve Amerikan malları Çin pazarına yığılmıştır. El emeğine dayanan Çin sanayii, makine rekabeti karşısında çökmüştür: Toplumsal kriz ve yoksulluk... Yoksullar zenginlerden yakınmaya başlar. Sosyalizm lafı duyulur. 1853'de Hindistan konusunda, hep istila görmüş bir ülkeye bu kez İngilizlerin içeriye sızmasının bu kez hem yıkıcı ve hem de yapıcı bir etkisi olduğunu söyler.

Eşitsiz gelişmeyle ilgili vurgu Marx'ın tüm eserlerinde izlenebilir. Avrupa'da 1860 ve 1870'lerde kapitalizm hızla gelişirken 1870'lerden sonra yeni bir kriz dalgası ortalığı sarar. 1880'lerde Marx'ın da içinde bulunduğu çevrelerde gelişme ve azgelişme meseleleri yaygın

biçimde tartışılmıştır. Avrupa’da bir takım gelişmeler olurken, hatta 1848 devrimlerinde üretim alanına ilişkin talepler ileri sürülür ve siyasal sistem açısından daha demokratik bir yapı kurulmaya çalışılırken, demokrasinin tabanı genişlerken, ulus devletler kurulup buralarda sosyal güvenlik ve siyasal temsil anlamında gelişmeler yaşanırken Rus Çarlığında işler böyle gitmemektedir. Rusya o dönemde Avrupa’da gericiliğin kalesi olarak görülmektedir.

Marx konuyla ilgili olarak doğrudan yazmamış olsa da, Rusya’ya ilişkin olarak kendisine yazılan mektuplara verdiği yanıtlarda belirli açıklamalarda bulunmuş ve düşüncelerini özetlemiştir. 1870’lerde Rusya’da yaşayan devrimci-demokrat çevreler Batı Marksizmi ile tanışmış ve Rusya’nın geçiş sorunları hakkında onların görüşlerini öğrenmek istemişlerdir. Dönemin Rus narodnik hareketinin önemli isimlerinden Mihaylovski, Marx’ı Batının gelişme modelini Rusya’ya aynen uygulamakla suçlamış, Marx bu suçlamaya “Rusya’nın Ekonomik Gelişmesi üzerine Mektup” olarak bilinen metinde yanıt vermiştir. Burada yazar, Batıdaki kapitalist gelişim modelini başka yörelere aynen uyguladığı iddiasının doğru olmadığını, Rusya’nın, tarım kesiminde bulunan kırsal komün yapısını bozmaksızın kendi tarihsel gelişiminden ve koşullarından yararlanabileceğini söyler. Vera Zasuliç ile 1881 tarihli yazışmasında Rusya’nın Batının gelişme modelinin aynını yaşamak zorunda olmadığını ileri sürmüş, Rusya için kapitalizm aşamasını atlayarak sosyalizme geçebilme olasılığını tartışmıştır. Ancak burada da, ortaklaşmacı gelenekleri hala canlı olan ve kapitalizmin gelişimine adapte olamamış, yani yukarıda kullanılan deyimle “yerelci/gelenekçi tepkiler” vermekte olan Rus köylülüğü ile Batı Avrupa işçi sınıfları arasındaki etkileşimden hareket edilmektedir. Bu durumda “Eğer Rus komünal mülkiyetini kurtaracak ve ona yeni, capcanlı bir biçime dönüşme olanağını sağlayacak olan bir şey varsa, o da Batı Avrupa’daki proletarya devrimidir.” (Engels, 1992, s. 296).

Özet olarak söylemek gerekirse Marx Rusya’da kapitalizm aşaması yaşanmadan sosyalizme geçmenin mümkün olabileceğini, bunun da Batı Avrupa devriminin fitilini ateşleyeceğini yazar. V.I.Lenin bu tartışmaya “Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi” çalışmasıyla katkıda bulunur. Esas sorunsalının siyasi olduğunu bildiğimiz, Rus ekonomisindeki gelişmeleri ele aldığı uzun bir metin kaleme alır. Konumuzla ilgili bir parantez açacak olursak, yazarımız C.P.Snow ise Sovyetler Birliği’ndeki gelişmeye tarihsel açıdan değil, yalnızca sanayileşme ve atom bombası yapma kapasitesini elde etme başarısı açısından bakmaktadır. Bu bakış açısı daha sonraki döneme de devrolmuş, o dönemin, Soğuk Savaş yazınının ortak yönlerinden biridir. Bu yaklaşımda Sovyetler Birliği’ni “sanayileşmiş kuzey” ülkeleri arasında görme, yapılan işin bütününe Rusya’nın modernleşmesine indirgeme vardır.

1870’lerden sonra dünya yeni bir evreye, “emperyalizm” diye adlandırılan döneme girer. Hobson’un erken analizlerinden birini yaptığı emperyalizm olgusuna Lenin son noktayı koyar: emperyalizm’i bir olgu olmanın ötesinde siyasal açıdan “kapitalizmin son aşaması” olarak gördüğünü yazar. Bu konuda yazan diğer teorisyenler gibi emperyalist dönemin bitmesi ihtimali görülmüş ve değerlendirilmiş, bitirilmesini ise siyasal hedef olarak ortaya konmuştur; ona göre bitirilmesi mukadderdir. Lenin’in emperyalizm çalışması, devrimin arifesi olarak okunmalıdır.

1950’ler ve sonrası modernleşme paradigması

Yukarıda değindiğimiz gibi 1870’lerle girilen evrenin sonucu iki dünya savaşı olmuştur. Bu modern dünya için sakin yaşamın, denizin bittiği yerdir; emperyalist merkezlerin kendi aralarında ve üçüncü dünya üzerinde oynadıkları büyük bir oyun, bir paylaşım savaşı olarak da okunmalıdır. Modernizmin gemisi 19.yüzyılda kayalıklara oturmuş, iki dünya savaşıyla bu ideal bütünüyle son bulmuştur. Savaş sonrası açılan yeni dönemde ise yeni bir “modernleşme” hamlesi görülür. Bu Soğuk Savaş ortamında, ABD’nin öncülük ettiği bir hamledir. Dünyayı bu kez onlar kendi suretlerine bakarak şekillendirmeye çalışırlar. Örneklerini Türkiye tarihinden

de bildiğimiz 1950’li yıllar yeni bir gelişme, büyüme, inşa dönemi olur. Sosyal bilimlerde eleştirel aklın, kıta Avrupası düşünürlerine ait siyaset felsefesi yaklaşımlarının ortadan kalktığı, davranışçılığın öne çıktığı yeni bir modernleşme dönemi olarak devam eder. Bu dönem de 1960’lara kadar devam eder. 1960’lar yoksul dünyanın, üçüncü dünyanın, eski sömürge ülkelerin bağımsızlık hamleleriyle damgasını vurduğu yeni bir dönem olarak ortaya çıkar. İki sistemin karşı karşıya gelmesini, sömürgeciliğe karşı bağımsızlık mücadelelerini, sosyalizm ve kurtuluş mücadelelerini gördüğümüz yeni bir dönem açılır. Bu dönem Mao’nun, Fanon’un, Che Guevara’nın dönemi olarak tarihe geçer. BM Genel Kurulu’nda yapılan konuşmaları herkes dinler, burada yoksulluğa, sefalete, geri kalmışlığa karşı meydan okuma görülür. Biz de yapacağız, ama farklı bir yoldan, sizin yolunuzu izleyerek değil, daha eşitlikçi, daha özgürlükçü bir yoldan denilir (Guevara, BM Genel Kurulu Konuşması, 11 Aralık 1964).

Üçüncü Dünyacılık düşüncesi ve kavramı barış, silahsızlanma, özgürlük, bağımsızlık gibi temaların yanı sıra tarihsel “ilerilik” ve “gerilik”le ilgili bir yön taşımaktadır. Gecikme ya da geride kalma ifadeleri ile “farklılık” arasında önemli bir ayırım bulunmaktadır. Gecikme ve gerilik, karşılaştırmalı kavramlardır. İnsanlık tarihinin, dünyanın tekil ve kapsamlı bir bütün olarak algılandığı, insanlığın tamamı için ortak bir geleceğin öngörüldüğü, dolayısıyla ilerlediği varsayılan tek bir tarihsel sürecin dönemlerine aittirler. Aydınlanma ile dünyanın tekil ve kapsamlı bir bütün olarak algılanması, dünya tarihinin de böyle kavranmasına neden olmuş, bu süreç nihai anlamını Amerikan ve Fransız Devrimlerini izleyen yüzyılda burjuva devrimleriyle kazanmıştır. Bu algılayışın/felsefi konumun arkasında kapitalist üretim ilişkilerinin, daha önceki ekonomik sistemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde yaygınlaşma gücüne sahip olması yatmaktadır. Dolayısıyla gelişme, ilerleme ve modernleşme kapitalizmin sömürü ilişkilerinin damgasını vurduğu burjuva devrimlerinin ilerici yönünün ortadan kalktığı bir dönemin kavramları halini alır, bunlara eleştirel yaklaşımlar öne çıkar. Kimisi bunu sosyalizm ideali ve denemeleri, örnekleri ile aşmaya çalışır, diğerleri modern muhafazakârlık, radikalizm ya da köktendincilik ile reddetmeye ya da düzeltmeler yapmaya yönelir.

Yerelcilik ya da batıcılık ikilemi çerçevesinde ele alındığında sömürgeciliğin egemen olduğu çağlarda sömürgeci güce karşı yerel mücadeleler sergilenmiştir. Bu eski dönem hareketleri modernleşmeye ve ilerleyen Batı kapitalizmine karşı yönü belirsiz bir “ezilmişlik tepkisi” niteliği taşır. Bu tepkiler geleneksel değerleri sahiplenen yerelcilik eğilimleri şeklinde ortaya çıkar. Bu tepkinin bir ilerleme/modernleşme/kalkınma problematiğine sahip olması kural değildir. Böylesi bir problematik yerine daha geleneksel ve yerelci karakterler öne çıkabilir. 19.yüzyılda bu tür tonlar taşıyan mücadeleler Afrika’dan Hindistan’a, Uzakdoğu’dan Güney Amerika’ya, Kuzey Amerika yerlilerine kadar çok örnekte gözlemlenmiştir. Sömürgeciliğin çözülmeye başladığı tarihsel ortam içerisinde, bu ülkelerin eğitimli kesimleri, aydınları, kendi yerel ve etnik/ulusal değerlerini ve kültürel özelliklerini yeniden incelemeye ve keşfetmeye koyulmuşlardır. Bu az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin başlangıcında yer alan önemli özelliklerinden biridir.

Sömürgeciliğin çözülmekte olduğu, yani dünyanın -ve kapitalist egemenlerinin-de artık sömürgeciliği kendi tarih öncesine terk etmeye karar verdiği bir evrede, “ezilenler”in direnişi başka bir yön kazanmıştır. Bu yön Batıda çizilen tarihsel ilerleme rotasını genel hedefleri itibarıyla paylaşmaktadır. 20.yüzyılın sömürgecilik karşıtlığı, sanayileşme, kalkınma, modernleşme, eşitlik, özgürlük gibi kavram ya da değerlerle tamamen barışıktır.

Eski sömürge ülkelerde bağımsızlıkçılık ve ulus devlet kimliği, “ulusal kalkınma” kavramında somutlaşmıştır. Bu kavramın “yakalaşalım ve geçelim” vurgusu mevcuttur. Aynı tarihsel dönem içinde ve kapitalist ilişkilerin yaygınlaştığı ve derinleştiği bir ortamda az gelişmiş olanın, gelişmişleri yakalaması düşüncesi doğmuştur. Ulusal kalkınma ideali az gelişmiş ülkelerin bağımsızlık mücadeleleri, liderlerinin, yönetici seçkinler ve aydınlarının içten bir şekilde bu ideali benimsemesi ile güç kazanmıştır.

1970'ler, kriz ve sonrası

1970'lerle birlikte dünya kapitalizminin yeni bir kriz dönemine girişiyle birlikte yukarıda sözünü ettiğimiz tartışmalarda bir başka evreye geçildiği görülür. Ekonomik kriz dalgalar halinde yayılır, üçüncü dünyacılık tükenmeye uğrar, idealler, hedefler sahillere vurur. Bu yıllarda yoksulluk ve zenginlik meselelerini “tarihsel sosyoloji” bağlamı içinde inceleyen, kapitalizmin uzun vadeli hareketlerini yapısal bir yaklaşımla ele alan merkez-çevre analizleri ile dünya sistemi teorilerini görürüz. Neo-marksist olarak değerlendirilen bu teorik çerçeve sanıldığından daha etkili olmuş, geniş bir yazın oluşturmuş ve siyasal söyleme rengini vermiştir. 1980'lerle birlikte yoksulluk ve varsılığın sorunlaştırılmasında yeni paradigmlar ortaya çıkar. Söylem ve güç ilişkilerini temel alan, büyük teorileri reddeden postmodern yaklaşımlar revaçtadır.

Konuya yaklaşan ve etkisi 1980'lerden itibaren kendini daha derinden hissettiren Oryantalizm eleştirileri sömürgeciliğin söylem düzeyinde kurulmasını inceler. Buna göre söylem dil aracılığıyla bilgi üretimidir; bir anlam yaratma pratiğidir. Söylem tutarlı ve rasyonel-akılcı konuşma veya yazı bütünüdür; bir şey, bir olgu hakkında konuşmak üzere bir dil oluşturan bir grup önerme/önergeler ve ön kabuller bütünü, bir temsil biçimidir. Dil kullandığı kelimeler ve söylem, ele alınan konunun başka bir biçimde değil de, böyle inşa edilmesini sağlar. Örnek vermek gerekirse milliyetçi söylem, “pis Araplar” diyebilir. Popüler siyasal söylemde kullanıldığı şekliyle, ‘Esed’ ve ‘Teyyip’ örneklerinde görüldüğü gibi söylem hiçbir durumda masum değildir.

Edward Said 1978'de yayınlanan *Şarkiyatçılık/Oryantalizm* eserinde “Doğu”yu oluşturan, yeniden inşa eden “söylem” ve “kurumları” analiz ediyordu. Dikkatleri sömürgeci anlam ve söylemi yaratan yazınsal eserlere çeken bu eserde 18 ve 19.yüzyıl şarkiyatçıların Doğu’yu olduğu gibi, gerçekliği ve değişim dinamikleri içinde değil, gizemleştirilerek yeniden inşa eden bir söylem yarattıkları, bu söylemin de sömürgeci hegemonyayı pekiştirdiğini anlatılır. Orient (Doğu) bu söylemde siyasi, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve kurgusal olarak yeniden “inşa” edilir. Said’e göre oryantalizm Batı dışı toplumları temsil etmek ve siyasi olarak hükmetmek üzere oluşturulmuş bir yaklaşımdır.

Oryantalizm çalışmasında (Said, 1999) bize şunları söyler: Avrupalılar kendi kültürel kategori ve imajlarını ve fikirlerini yeni dünyalara taşıdı. Üstelik bunlar aracılığıyla onları tarif etti, yeniden adlandırdı ve temsil etti, sınıflandırdı. Önceden oluşmuş algı formları ve gelenekleri içinde anlamlandırdı. Batılılar diğerlerini güçlü ve egemen bir pozisyondan görmüş, gözlemlemiş ve resmetmiştir. Bu konum onların ne gördüğünü, nasıl gördüğünü ve aynı zamanda neleri görmediğini belirlemiştir. Gerçek ve bilim, güç ilişkilerinin dışında kalan, tümüyle yansız ve objektif bir şey değildir.

Foucault ise söylemin güç yaratan ve onu dolaşıma sokan / onun aracılığıyla dolaşıma – tedavüle sokulan sistemlerden biri olduğunu Avrupa tarihinden alınmış güçlü örnekler yardımıyla ileri sürer. Dolayısıyla Batı ve Doğu toplumlarını, ileri ve geri toplumları karşılaştırdığımız gibi sosyal bilimler ve insan bilimleri alanında çok sık kullanılan Batı ve geride kalanlar (The West and the Rest) söylemi de masum, bilimsel ve objektif değildir. Batı’nın doğuyu -ya da kendi dışında kalanları- denetim altına alması, sömürgeleştirilmesi, beraberinde, buna paralel bir anlatı, söylem, ideoloji ve bilim de doğurmaktadır. Bazıları bu etkinliği yalnızca ikinci alanı inceleyerek ele alırken, diğerleri yalnızca bu düzeyin daha önemli olduğunu, güç ilişkileri ile “anlatı”, “söylem”, “bilim” ve “ideoloji” arasında güçlü bağlar olduğunu ileri sürmektedir.

Günümüzde bir yandan modernizmin evrimci ve bütünselleştirici söyleminin tartışma konusu edildiği diğer yandan ise küresel ölçekte etkili olan neoliberal siyasalar aracılığıyla krizin bedelinin yoksullara, emekçilere ödetildiği bir dönemde yaşıyoruz. Teori ve söylem

düzeyinde “büyük anlatı”lar (*Grand narrative*) sorgulanıyor; örneğin feminizm bile bir büyük anlatı olarak eleştiriliyor. Postmodernizm kültürel görecelik düşüncesini öne çıkartıyor. Bunu söylerken hiçbir kültürün diğerinden daha aşağı, daha üstün olmadığını ileri sürer. Kültürel görecelik, her kültürü kendi bağlamı içinde kabul edilebilir sayarken ortak bir temel arayışını terk etmektedir. Birbirini, kendini ve diğerini anlama, farklı kültürlerle saygı gösterme, değer verme ile insanlığın bütününe dair tarihsel olarak ortaya çıkmış hiç bir değer yargısı taşımaksızın her tür kültürel olguya gelişigüzel göz yummayı birbirinden ayırmak gerekiyor.

Post modernist eleştiri, liberal gelenekteki “farklılığa tolerans” ilkesiyle örtüşüyor aynı zamanda. Ama bu yavan bir çoğulculuktur. Aydınlanmanın büyük projesinin önemli ve sahip çıkılmaya değer yanları vardır: Eşitlik, özgürlük, kardeşlik. Buna farklılığı da katalım ama aynı zamanda birbirini etkileme potansiyelini. Bugünden bakıldığında, bugünün mücadeleleri içinde aydınlanma ve modernizmin tüm olumsuz ve eleştiriye hak eden yanlarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda değiliz, daha ileriye gösterebilir, bunun için mücadele edebiliriz.

Tarihsel açıdan bakıldığında modernizm de monoblok bir yapı değildi, hiç olmadı. Modernizmin tarihi uluslararasılık (enternasyonalizm) ile ulusçuluk, evrenselcilik ile yerellik, kardeşlik ile sınıf farkları, küreselcilik ile dar etnik-merkezcilik arasındaki çekişmelerle ve mücadelelerle doludur. Modernizme ilkin yerelci, geçmişe, pastoral geleneğe dönüş, rasyonalizme, akıl çağına karşı bireysel yaratıcılığı, deneyimleri, içgüdüyü öne çıkaran bir tepki, romantik bir başkaldırı gerçekleşmiştir. Bunu irade, akıl, bilgi ve geleneğe karşı “romantik kuşku” olarak değerlendirebiliriz. Romantizm Avrupa’daki ulusçu hareketlerin de gıdası olmuş, romantik antropolojik yaklaşım, her toplumsal düzen, deneyimin kavranması için kendine yeterli bir çerçeve, bir “yaşam tasarımı” sunmuştur. Buna göre kendi kurallarına sahip farklı kavrayış çerçeveleri ve farklı yaşam tasarımları, karşılaştırmalı-normatif değerlendirmeye gelmez. Kültürel görecelik, her kültürün benzersiz olduğunda ısrar eder. Kültürlerarası kategorileri ve hatta karşılaştırmalı yöntemleri, yüzeysel benzerliklere dayandıkları gerekçesiyle reddeder, dolayısıyla evrensel olarak geçerli standartlar yoktur. Farklı kültürel çerçeveler birbirinden ne daha iyi, ne daha kötüdür, olsa olsa farklıdır. Farklılık birbiriyle ilişkili değildir, ölçülebilir değildir ve farklılığı açıklayan şey kültürdür. Böylece farklılıklar dondurulmuş olur. Farklılık, ötekilik, kültürel görecelik daha ileri taşınırsa, post modernizmin alanına girilir. Öteki seslere kulak vermek iyi, ama bu ötekiliği donmuş, birbiriyle temas etmeyen, şu ya da bu dil oyununun özgüllüğü içinde kısıtlayıp gettolaştırmak, onların daha evrensel iktidar kaynaklarına erişimini engelleme tehlikesi barındırır. Gücsüz kılınan, marjinalleştirilen, yoksullaşan insanların mevcut güç ve tahakküm ilişkilerini değiştirebilmek için ortak bir ussal eylem temeline, bunun için de birbiriyle iletişimde bulunmaya ihtiyacımız vardır. “Dolayısıyla, postmodernizmin farklı seslerin varlığını ve meşruluğunu onaylamakla, radikal ufuklar açtığını söyleyebiliriz. Ne var ki, David Harvey’in belirttiği gibi, postmodernizm, aynı zamanda bu farklı ‘öteki’ seslerin ‘mat bir ötekilik içine, şu ya da bu dil oyununun özgüllüğü içine hapsolmasına’ yol açarak daha evrensel iktidar/güç kaynaklarına ulaşmalarını engelleme tehlikesini de getirmektedir (Berktaş, 2010, s. 159).

Evet, kültürel açıdan parçalanmış bir dünyada yaşıyoruz. Ama dünyamız aynı zamanda giderek daha çok küreselleşiyor. Tüm farklara karşın ezme/ezilme, sömürü, ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı devam ediyor. Bunların paylaşıldığı “tek bir dünya” var. Üstelik bu dünya aynı zamanda kültürün teklediği, tüketim kültürü çerçevesinde birleştiği ve basitleşerek indirgenildiği bir küresel kültürdür. Nereye gitsek benzer şeyleri bulduğumuz, her pazarda yalnızca satışın ve tüketimin vurgulandığı, benzer küresel ürünlerin pazarlandığı bir küresel kültürel ortam içindeyiz.

Gerçekten de liberal eşitlik kavramları ve insan haklarına ilişkin evrensel söylem, alt sınıfları, kadınları, siyahları, yoksulları tam olarak hesaba katmaz, neden böyle olduğunu da açıklamaz. “İki Kültür” metninin önsöz kısmında belirtildiği gibi günümüzde hakim

yaklaşımlara göre gelişme ve ilerleme batı dünyasındaki karar alıcıların doğru ya da yanlış tercihlerine bağlı değildir. Yerel kültürler ve siyasal gelenekler sanıldığından daha önemli olduklarını ispatlamıştır.

Son yirmi, otuz yılın deneyimi, Üçüncü Dünyada yaşam standartlarını geliştirmenin, en son teknolojik ilerlemelerin içerdiği bilimi anlamaktan çok, iş başındaki siyasal ve kültürel güçlerin son derece karmaşık işleyişlerini anlamaya dayandığını gösterdi (Collini, age., s. 80-81).

Yeniden “İki Kültür”

İki kültür çalışmasında zenginlik/yoksulluk alanında yaşanan zorlukları halletme konusu yalnızca bilimsel kültür kapsamında ele alınmıştır (Snow, age., s. 139). Metinde siyasete bir alan tanınmamış olması ilginç bir nokta oluşturmaktadır. C.P.Snow’un yaklaşımında siyasete güvensizlik göze çarpmaktadır. Ona göre bilimsel devrimi Hindistan’dan Güney Amerika’ya, diğer yoksul yerlere taşımanın önünde teknolojik açıdan bir engel yoktur. Bu teknik olarak mümkündür. Ona göre zengin ülkelerle yoksullar arasındaki uçurum şu ya da bu şekilde ortadan kalkacaktır. Mesele nasıl ve kimin tarafından ortadan kaldırılacaktır. Bilimsel devrim sermaye gerektirir, bu da batılı ülkelerde mevcuttur. Öyleyse sermaye dışarıdan gelmelidir. İki kaynak tanımlanmaktadır: biri Batı ki bu da aslen ABD demektir, diğeri SSCB. Bir de yetişmiş bilim adamı ve mühendisler gerekir. Burada dile getirilen ve günümüz eleştirel düşünsel çerçevesi içinde naif kabul edebileceğimiz düşüncelerin C.P.Snow’un metninde bir pedagojik mesele olarak ele alındığı görülebilir. Buna göre insanlara sadece bilimsel değil, insani eğitim de verilmesi gerekir. Paternalizmden bütünüyle kurtulamazlarsa işlerini yapamazlar. C.P.Snow’a göre bilim adamları neden olduğu anlaşılabilir bir şekilde ırksal değil, demokratik bir kültürün parçasıdır... Burada bilim adamlarının kendiliğinden ideolojisi gibi bir özcülük dikkat çekmektedir.

Bilim ve kültür konusunda eğitime önemli bir rol yüklenmektedir: C.P.Snow eğitim gerektiğinden, üniversitelerden söz etmekte, yoksulluğun, eşitsizliğin ortadan kaldırılması için eğitim önemli bir kaynak olarak önerilmektedir. Özet olarak şu söylenir: bunlar sağlanırsa, batıdan oralara gidecek bilim insanları ve sermaye yardımları sayesinde bu ülkeler daha kısa bir zaman içinde hızla gelişme kaydedebilirler. Bir de dönemin ruhuna, Soğuk Savaş’ın kültürel yönüne ilişkin önemli bir saptama daha yapılmaktadır: “Eğer bunu biz yapmazsak, komünist ülkeler zamanla yapacaklar.” Bu ifadede Soğuk Savaş atmosferinin, ideolojisinin net bir yansımaları görmekteyiz. Kitleler ve yoksul dünya eğer çok yoksulluk çekerlerse tehlikeli olur, bunu aşmak gerekir, zorluklar var, ama ancak biz yapabiliriz ya da yapmalıyız, çünkü biz yapmazsak onlar yapar, denilmektedir... Eğer böyle olursa, hem pratik açıdan, hem de ahlaki açıdan başarısız olmuş olacağız. En iyi ihtimalle Batı farklı bir dünyanın içinde kuşatılmış bir bölge olacaktır. Aynı yerde pratik ve soyut düşünsel anlamda kültürler arasındaki uçurumu kapatmaktan da söz edilmektedir.

Girişte söz edildiği gibi C.P.Snow’un metninde dünyanın karşı karşıya olduğu en önemli sorunun insan kardeşlerimizin içinde yaşadığı tedavi edilebilir ıstıraplarla bunlara bir kez şahit olduktan sonra inkâr edilemeyecek sorumlulukları beraberinde getirmiş olması meselesi önem taşımaktadır. “Ama Snow’un “geri kalmış” ülkelerin modernleşmeye ihtiyaçları olduğunu söylerken takındığı kendinden memnun, özgüvenli edayı paylaşmak artık zor görünmektedir.” (Collini, age., s. 79). C.P.Snow’a göre bu sorunun çaresi sanayileşmedir ve yapılması gereken gelişmiş ülkelerdeki aydınların bu konuya duyarlı kılınmasını sağlayacak eğitimi almasında yatar. Bu konuda sistemler arasında fark görmemekte, bu anlamda Soğuk Savaş’ı umursamaz görünmektedir.

Birbirinin dilinden hiç anlamayan, hepsi kendi uzmanlık ve araştırma alanlarına gömülmüş bilim insanlarının, bilimsel çabaların çağında, C.P.Snow’un doğa bilimleriyle beşeri bilimler ve sosyal bilimleri birbirine yakınlaştırma çabası heyecan verici, başlattığı tartışma ile

ufuk açıcı görülebilir. Ancak zenginlik ve yoksulluk meselesine yaklaşımının kültürel Soğuk Savaşı ve ideolojisini yansıttığını belirtmek gereklidir.

C.P.Snow'un İki Kültür metnini sunduğu ve yayınladığı 1959 yılından bir şiirle bitirelim:

Aya gidilecek
daha da ötelere,
teleskopların bile görmediği yere.
Ama bizim dünyada ne zaman kimse aç
kalmayacak,
korkmayacak kimse kimseden,
emretmeyecek kimse kimseye,
yermeyecek kimse kimseyi,
umudunu çalmayacak kimse kimsenin?
(Ran, 1980, s. 43)
26 Ağustos 1959

Kaynaklar

- Berktaş, Fatmagül (2010). “Küreselleştikçe Parçalanmış Bir Dünyanın Düşünsel İzdüşümü: Postmodernizm”, *Politikainın Çağrısı* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Collini, Stefan (2010). “Önsöz”, *İki Kültür* içinde, 5.Basım, Çeviren: Tuncay Birkan, Tübitak Bilim Kitapları.
- Engels, Friedrich (1992). “Rus Tarım Komünü Üzerine Düşünceler”, *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*, Üçüncü Baskı, Çeviren: Mihri Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Frank, Andre Gunder (1984). “The Development of Underdevelopment”, *The Political Economy of Development and Underdevelopment* içinde, Üçüncü Baskı, der.Wilber, Charles K, New York: Random House. (Aynı metnin Türkçe çevirisi için bkz.Frank, Andre Gunder Frank (1975), “Azgelişmişliğin Gelişmesi”, *Azgelişmişlik ve Emperyalizm* içinde, der.Aksoy, Atilla Aksoy, Gözlem Yayınları).
- Guevara, Ernesto Che (11 Aralık 1964) Çevrimiçi: http://www.unesco.org/archives/multimedia/?s=films_details&pg=33&id=2743, ulaşım tarihi: 07.11.2016.
- Lee, Richard ve Wallerstein, Immanuel (2007). *İki Kültürü Aşmak: Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri ile Beşeri Bilimler Ayrılığı*, Çeviren: Aysun Babacan, Metis Yayınları.
- Marx, Karl (1973). “Articles on India and China”, *Surveys from Exile, Political Writings*, c.2, Londra: Pelican Marx Library.
- Marx, Karl (1978). “Extrait d’une Communication Confidentielle”, *Oeuvres Choisies 2*, Moskova: Edition du Progres.
- Ran, Nâzım Hikmet (1980). *Tüm Eserleri 8, Son Şiirler*, Cem Yayınları.
- Said, Edward (1999). *Şarkiyatçılık*, Çeviren: Berna Ülker, Metis Yayınları.
- Snow C.P. (2010). *İki Kültür*, 5.Basım, Çeviren: Tuncay Birkan, Tübitak Bilim Kitapları.